

*Програма дослідження
модерної історії та суспільства України
імені Петра Яцика*

**І Н С Т И Т У Т
І С Т О Р И Ч Н И Х
Д О С Л І Д Ж Е Н Ї**

*Інститут історичних досліджень
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

*Канадський Інститут Українських
Студій Університету Альберти*

*Бібліотека «України модерної»
серія «Спогади, щоденники, інтерв'ю»
Число 6*

Іван Лисяк-Рудницький

Щоденники

ДУХ І ЛІТЕРА

УДК 821.161.2-94

ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕРНОЇ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ ІМЕНІ ПЕТРА ЯЦИКА
ІНСТИТУТ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАНАДСЬКИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ УНІВЕРСИТЕТУ АЛЬБЕРТИ

Бібліотека журналу «Україна модерна»

Серія «Спогади, щоденники, інтерв'ю»

Число 6

Лб39 **Лисяк-Рудницький Іван. Щоденники** / Програма дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика; Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка; Канадський Інститут Українських Студій Університету Альберти. Київ, Дух і Літера, 2019, 696 с. (Бібліотека «Україна модерна», серія «Спогади, щоденники, інтерв'ю». Ч. 6).

ISBN 978-966-378-708-4

Щоденники видатного українського історика Івана Лисяка-Рудницького (1919–1984) покривають широкий спектр подій його біографії – життя Львова у 1930-х рр., української громади Кракова у 1939–1940 рр., побуту у нацистському Берліні та окупованій Празі 1940–1945 рр., побуту на еміграції у Західній Європі та США у 1945–1954 рр. і, нарешті, радянської Москви і радянського Києва у 1970 р. Вони кидають нове світло на центральні сюжети української історії ХХ століття, а також на його особисте формування як історика.

Видання розраховане на науковців, студентів, громадських діячів та усіх, хто цікавиться історією України.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
«Українсько-єврейської зустрічі»**

Головні редактори: *Ярослав Грицак, Франк Сисин*

Упорядники: *Ярослав Глисюк* (гол. упорядник), *Галина Вітвіцька, Ліліана Гентош, Оксана Дмитерко, Мирослава Думич, Ксенія Кебузинська, Тарас Романюк*

Літературний редактор: *Дарія Сироїд*

Коректор: *Валентина Божок*

Верстка: *Надія Грекович*

Дизайн обкладинки: *Світлана Невдащенко*

При оформленні книжки використана ідея обкладинки конференційного збірника «Rethinking Ukrainian History», який вийшов у 1981 р. за редакцією Івана Лисяка-Рудницького за допомогою Івана-Павла Химки

ISBN 978-966-378-708-4

© Програма дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика

© Дух і Літера, 2019

Зміст

Петро Лисяк-Рудницький. Вступ.....	I
Petro Lysiak-Rudnytsky. Preface	II
Ярослав Грицак, Франк Сисин. Від редакторів	III
Yaroslav Hrytsak, Frank Sysyn. Editorial Preface.....	IV
Щоденники:	
[22 грудня 1931 р. – 21 липня 1935 р.]	5
Іван Л. Рудницький «Годинник пана професора» [1936–1937]	63
1933 рік. Додаток (Бій амазонок).....	69
[1 березня 1940 р. – 23 червня 1941 р.].....	72
[24 червня 1941 р. – 17 листопада 1942 р.].....	130
[30 січня – 30 грудня 1943 р.]	171
[23 січня – 3 серпня 1944 р.].....	196
[4 серпня 1944 р. – 1 січня 1945 р.]	212
[6 січня 1945 р. – 5 вересня 1946 р.].....	231
[8 вересня – 21 грудня 1945 р.].....	286
[17 травня – 24 грудня 1946 р.]	337
[1 січня – 21 серпня, кінець жовтня 1947 р.].....	348
[22 вересня – 31 грудня 1948 р.].....	366
[1 січня – 23 лютого 1949 р.].....	400
[1 квітня – 30 серпня 1949 р.]	413
[16 березня – 4 вересня 1950 р.].....	453
[1 січня – 31 травня 1951 р.].....	485
[17 червня – 19 серпня 1951 р.]	531
[5 вересня – 4 жовтня 1951 р.]	560
[2 січня – 31 травня 1952 р.].....	572
[31 травня – 31 грудня 1952 р.]	592
[1 січня – 17 лютого 1954 р.].....	615
[Поїздка до Москви на Міжнародний історичний конгрес та подорож на Україну, 1970 р.]	625
Використана література	644
Іменний покажчик.....	653
Географічний покажчик	678

Вступ

Якщо на час смерті мого батька 25 квітня 1984 року я і знав про його щоденники, то, безперечно, забув про них у роки, що сплили з того часу. Вони потрапили мені до рук і повернулися на згадку тільки після того, як 24 червня 2014 року померла моя мачуха, Олександра Черненко-Рудницька, а її донька, Оксана Декстер, ласкаво надіслала мені коробку з особистими речами батька.

Навіть не йшлося про те, щоб спробувати прочитати численні книжечки в шкіряних палітурках, але відразу зрозумів, що вони можуть зацікавити дослідників української історії. Тому я звернувся до двох надійних колег – професорів Ярослава Грицака і Франка Сисина – і попросив їх надати свою фахову оцінку. Я надіслав щоденники в Торонто, після чого ці добродії не лише підтвердили моє враження про важливість цих джерел, але і взялися підготувати їх до публікації у цьому виданні, що його читач тримає в руках.

Після батькової смерті його широке і ретельно організоване листування перейшло до бібліотеки Університету Альберти, де сформувало ядро його архіву. Але мачуха притримала щоденники, волючи зберегти їх у родині. З іншого боку, вона їх не знищила, тож залишила мені можливість заповісти їх прийдешнім вікам.

Рішення погодитися на їх публікацію далося мені нелегко. Вони містять не лише подробиці особистого життя, але і потужний запис про те, як батько у віці п'ятнадцяти років опинився у єврейському кварталі Львова. Цей досвід підіймає питання його єврейського походження з материного боку родини. Його бабця, з народження Іда Шпігель, навернулася у римо-католицизм і стала Ольгою Рудницькою, коли вийшла заміж за мого прадіда Івана.

Однак після роздумів я дійшов до висновку, що найкращою шансою батьковій пам'яті буде показати його таким, яким він був, і дозволити іншим робити власні висновки. Щодо «єврейського питання» зауважив би лише, що батько вирішив назвати мене на честь свого найближчого друга дитинства – уцілілого в Аушвіці письменника Петра Равіча, який майже напевно був його супутником у подорожі в задзеркалля. Після війни вони знову зустрілися у Парижі в 1949 році, а я сам познайомився з моїм тезкою в Кафе дю К्लюні у тому ж місті 1967 року.

Для мене багато важить те, що через сто років після його народження інтерес до життя і праці мого батька зрід до того рівня, що він і сам тепер належить до історії (вживаючи виразу Михайла Драгоманова) «ще одного живого народу», в якому став найвидатнішим науковцем свого покоління. За словами Гамлета про його батька, як їх українською передав мій двоюрідний дідो Михайло Рудницький, «Він був людина. Як куди не глянеш,/А вже такого не знайду другого».

Петро Лисяк-Рудницький
Гейнсвілд, штат Флорида

Preface

If I was aware of my father's diaries at the time of his death on April 25, 1984, I had certainly forgotten about them in the intervening years. It was only after the death of my stepmother, Alexandra Chernenko-Rudnytsky, on June 24, 2014, and her daughter, Oksana Dexter, kindly sent me a box of his personal effects, did they come into my possession and swim back into my consciousness.

It was out of the question for me to try to read the many small leather-bound volumes, but I could see right away that they might be of interest to scholars in the field of Ukrainian history, so I consulted with two trusted colleagues, Professors Yaroslav Hrytsak and Frank Sysyn, and asked them to give their expert opinions. I dispatched the diaries to Toronto, and the two of them not only confirmed my sense of their importance but took it upon themselves to prepare them for publication in this edition in which they now appear.

After my father's death, his extensive and meticulously organized correspondence was donated to the University of Alberta library, where it forms the nucleus of his archive. But my stepmother withheld the diaries, preferring to keep them entirely private. On the other hand, she did not destroy them, and thus made it possible for me to bequeath them to posterity.

It was not an easy decision for me to authorize their publication. There are not only revelations about his intimate life but also a powerful entry concerning a visit to the Jewish quarter of Lviv at the age of fifteen in which the issue of his Jewish heritage from his maternal grandmother, who was born Ida Spiegel before she converted to Roman Catholicism and became Olga Rudnytska upon her marriage to my great-grandfather, rears its head.

Upon reflection, however, I resolved that the best way to honor my father's memory, and to affirm my commitment to the psychoanalytic quest for truth, was to let him be seen for who he was and leave it to others to draw their own conclusions. On the "Jewish question," I would only note that my father chose to name me after his closest childhood friend, the writer and Auschwitz survivor Piotr Rawicz—almost certainly his companion in the excursion through the looking-glass—with whom he reconnected after the war in Paris in 1949 and whom I met at the Café du Cluny in the same city in 1967.

It means a great deal to me that, one hundred years after his birth, interest in my father's life and work has grown to the point where he himself now belongs to the history of the "one living nation more" of which he became the preeminent scholar of his generation. In Hamlet's words about his father, as rendered in Ukrainian by my great-uncle Mykhailo Rudnytsky, "Він був людина. Як куди не глянеш, / А вже такого не знайду другого" ("He was a man, take him for all in all: / I shall not look upon his like again").

Peter L. Rudnytsky
Gainesville, Florida

Від редакторів

Щоденники Івана Лисяка-Рудницького належать до категорії знахідок, про які історики можуть лише мріяти. Вони містять першорядні деталі щодо широкого спектру подій: життя Львова 1930-х років, української громади Кракова у 1939–1940 рр., побуту у нацистському Берліні та окупованій Празі у 1940–1945 рр., побуту на еміграції у Західній Європі та США у 1945–1954 рр. і, нарешті, радянської Москви і радянського Києва у 1970 р. Ці деталі помержені коментарями та спостереженнями Івана Лисяка-Рудницького і кидають нове світло на центральні сюжети української історії ХХ століття, а також на його особисте формування як одного з найбільших українських істориків.

Хоча ми знали про вартість листування Івана Лисяка-Рудницького та інших його особистих документів, що зберігаються в архіві Університету Альберти, проте нам нічого не було відомо про існування щоденників. Вони зберігалися в Олександрі Черненко, вдови Івана Лисяка-Рудницького. Після її смерті їх знайшла її дочка, Оксана Декстер. Вона передала їх Петрові Лисяку-Рудницькому, а той, у свою чергу, передав їх Канадському Інституту Українських Студій. Працівники КІУС-у відсканували оригінали і переслали копії до Інституту історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка. Працівники цього Інституту розшифрували щоденники зі сканованих копій і додали до тексту коментарі та покажчики.

Всього збереглося 18 щоденників. Вони містять більш-менш регулярні записи подій за 1931–1937, 1940–1952, 1954 та 1970 роки. До них додані три великі фрагменти, в яких немає жодних інших конкретних дат, окрім року. Щоденники існують у формі 14 зошитів та семи календарів-записників. Деякі з них містять записи за декілька років, деякі роки представлені двома чи навіть трьома зошитами або записниками.

Увесь текст щоденників відтворюється без змін, відповідно до оригінального тексту – включно з авторськими помилками. Ми дозволили собі втрутитися в авторський текст лише двічі, коли замінили прізвища на ініціали.

На жаль, поодинокі місця не вдалося точно відчитати. Рівно ж не вдалося ідентифікувати декількох згаданих у щоденниках осіб. Маємо, однак, надію, що інформацію про них можна буде знайти у листуванні Івана Лисяка-Рудницького, яке зараз готується до друку, а також що ідентифікувати їх нам допоможуть читачі.

До публікації цих щоденників долучилася велика кількість людей. У першу чергу ми хочемо подякувати професорові Петрові Лисяку-Рудницькому за його дозвіл опублікувати ці щоденники, а окремо – за дозвіл друкувати їх повністю, без жодних скорочень. Велика подяка належить др. Ксенії Кебузинській, яка допомогла ідентифікувати багато осіб з української діаспори, а також проф. Марті Богачевській-Хомяк, к.і.н. Ліліані Гентош, проф. Олі Гнатюк, Іроїді Винницькій, Уляні Кирчів, к.і.н. Олегові Павлишину і проф. Юрієві Шаповалу за консультації щодо окремих сюжетів. Вся праця над підготовкою щоденників до друку велася за кошти Програми дослідження модерної української історії та суспільства імені Петра Яценка (*The Petro Jacyk Program for the Study of Modern Ukrainian History and Society*).

Дякуємо фундації Ukrainian-Jewish Encounter за покриття коштів видання, а видавництву «Дух і Літера» й особисто головному редактору Леоніду Фінбергу за саме видання. Окремо хочемо подякувати літературній редакторці, к. філолог. наук Дарії Сироїд за скрупульозну працю над текстом коментарів та к. філолог. наук Христі Назаркевич за переклад німецькомовних фрагментів. Павло Грицак та Роман Сенькус переклали передмови, відповідно українською та англійською мовами.

З великою вдячністю згадуємо нашого колегу Андрія Макуха (1956–2019), який зробив інвентаризацію щоденників і сканував їх у торонтському офісі КІУС-у. А на найбільшу подяку заслуговують к.і.н. Ярослав Глистюк, Оксана Дмитерко та їхні колеги з Львівського Національного Університету імені Івана Франка й Українського Католицького Університету, які провели величезну роботу щодо розшифрування, коментування та звіряння текстів.

Проф. Ярослав Грицак, проф. Франк Сисин

Editorial Preface

The diaries of Ivan Lysiak Rudnytsky belong to the category of finds about which historians dream. They contain valuable details about a wide specter of events – life in Lviv in the 1930s, the Ukrainian community of Cracow in 1939 and 1940, daily life in Nazi-ruled Berlin and occupied Prague during the years 1940–45, life as an émigré in Western Europe during the years 1945–54, and finally, visiting Soviet Moscow and Kyiv in 1970. The details, enhanced by the author's comments and reflections, shed new light on the central topics of twentieth-century Ukrainian history and on his personal formation as one of the leading Ukrainian historians.

Although we knew about the value of Lysiak Rudnytsky's correspondence and his other personal documents held in the University of Alberta Archives, we did not know that his diaries existed and were in the possession of his widow, the late Alexandra Chernenko-Rudnytsky (1923–2014). Her daughter, Oksana Dexter, found the diaries among her mother's possessions after her mother had died. Ms. Dexter sent them to Ivan Lysiak Rudnytsky's son, Peter L. Rudnytsky, who, in turn, sent them on to the Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) at the University of Alberta for appraisal. At the Toronto office of the CIUS, Andriy Makuch scanned the originals and sent the scans to the Institute of Historical Research at Ivan Franko National University in Lviv. There members of that institute's staff deciphered the diaries on the basis of the scanned texts, added commentaries, and compiled the indexes.

In all, eighteen of Lysiak Rudnytsky's diaries had been preserved. They contain fairly regular entries during the years 1931–37, 1940–52, 1954, and 1970. In addition, there are three large fragments without any dates except the year. Lysiak Rudnytsky composed the diaries using fourteen notebooks and seven calendars with space for notes. Some contain entries over a span of several years, and in other cases certain years are covered in two or even three notebooks.

The diaries are being published without introducing changes to the original text, including correcting the author's errors. There are only two exceptions where we have replaced names with initials.

Regrettably, we could not decipher a few passages or identify several individuals mentioned in the diaries. We hope, however, that information about them will be found in Lysiak Rudnytsky's correspondence, which is now being prepared for publication, and that readers will be able to identify them and inform us.

Many people assisted in preparing the diaries for publication. To begin, we wish to thank Professor Peter L. Rudnytsky for entrusting the publication to us and permission to publish the diaries in their entirety. We are indebted to Dr. Ksenya Kiebuszinski, the Slavic resources coordinator and head of the Petro Jacyk Central and East European Resource Centre at the Roberts Library, University of Toronto, for her assistance in identifying many of the members of the Ukrainian diaspora mentioned in the text. We are also grateful to our consultants Professor Martha Bohachevsky-Chomiak, Dr. Liliانا Hentosh, Professor Ola Hnatiuk, Iroida Wynnyckyj, Uliana Kyrchiv, Dr. Oleh Pavlyshyn and Prof. Yuriy Shapoval for sharing their knowledge about particular passages in the diaries. All of the work required in preparing the text for publication was funded by the Petro Jacyk Program for the Study of Modern Ukrainian History and Society.

We thank the Ukrainian-Jewish Encounter for covering the costs of publication, and, of course, the *Dukh i Litera* publishing house – especially its editor in chief, Leonid Finberg – for the publication itself. We also wish to acknowledge the efforts of the literary editor, Dr. Daria Syroid, for her scrupulous work on the text of the commentaries; and Dr. Khrystia Nazarkevych for her translation into Ukrainian of the passages written in German. Pavlo Hrytsak and Roman Senkus translated the prefaces into Ukrainian and English respectively.

We are grateful to our recently deceased colleague Andriy Makuch (1956–2019) for taking charge of the inventorying and scanning process at the CIUS Toronto office. A particular debt of gratitude is owed to Dr. Yaroslav Hlystiuk, Oksana Dmyterko, and other colleagues at Ivan Franko National University and the Ukrainian Catholic University in Lviv for undertaking the tremendous work of deciphering and verifying the text and writing the commentaries.

Professor Yaroslav Hrytsak and Professor Frank E. Sysyn